

תכנית אב למרחב ביוספרי פארק שקמה

סקר מצב קיים: תמצית ותובנות עיקריות

Igal Slavov

צילום: יגאל סלבין

ועדת היגוי

מנהלת פארק שקמה

צוות עבודה

- רשות ניקוז ונחלים שקמה בשור
- המשרד להגנת הסביבה
- נציגי המועצות האזוריות בתחומי הפארק
- רט"ג
- החברה להגנת הטבע
- איגוד ערים לאיכות הסביבה נפת אשקלון

- ריכוז העבודה - נועה תמרי, ערן בן נון. אורבניקס – תכנון כלכלה וסביבה.
- חברה וקהילה – איריס דרורי שילה. אורבניקס – תכנון כלכלה וסביבה.
- סביבה וחקלאות – מיכאלה פולנסקי. אורבניקס – תכנון כלכלה וסביבה.
- נוף – יוחאי קורן, גל דרור. ליגמ פרוייקטים סביבתיים.
- טבע ואקולוגיה – עידן שפירא. ליגמ פרוייקטים סביבתיים.
- תיירות - דיוויד מינגלגרין

- ליווי והנחיה מקצועית מטעם המזמין (רשות ניקוז ונחלים שקמה בשור) – הדס בשן

נספח ב' לתמ"מ 43 / 14 / 4 – "אמצעי מדיניות וצעדים משלימים ליישום התכנית", ביניהם:

- שדרוג ופיתוח התנהלות המרחב תוך אימוץ כלים ביוספריים של ניהול משתף
- חיזוק הקשר ההדדי של התושבים והקהילות ביניהם ובינם לבין הסביבה
- חיזוק הפעילות החינוכית בפארק
- חיזוק החקלאות ועידוד חקלאות בת קיימא
- קידום התכנון התיירותי ופרוייקטים תיירותיים
- הכנת תכנית ניטור וממשק מעודכנת

**בניית תכנית פעולה
לפארק שקמה הנותנת
מענה למגוון צרכים,
המחוברת לתהליכים
בשטח והמטמיעה את
ערכי המרחב הביוספרי**

היום

קיומה של תשתית תכנונית-ניהולית
(תמ"מ 4 / 14 / 43):

- תכנית סטאטוטורית
- מנהלת הפארק

קידום ופיתוח הפארק בתחומים שונים
על ידי הגופים השותפים (טיילות, טבע
ואקולוגיה, נחלים, חינוך ועוד)

רשות ניקוז כזרוע המנהלת לפרוייקטים
של תכנון וביצוע.

ניהול הפארק על
בסיס עקרונות
המרחב הביוספרי

מחר

תכניות פעולה:

- חקלאות
- תיירות
- אקולוגיה ונוף
- קהילה וחינוך

חיזוק והרחבת הרשת הניהולית
(רשת משוכללת)

הטמעת תהליכי שיתוף ציבור
ומעורבות קהילתית

נושאי התכנית

תכנון וניהול מרחבי

חקלאות

תיירות

חינוך וקהילה

אקולוגיה, טבע ונוף

תהליך העבודה: אבני הדרך

שלב	משימות עיקריות
1	היערכות והתארגנות
2	לימוד המצב הקיים, אבחון סוגיות וצרכים, גיבוש קבוצות עבודה נושאיות
3	גיבוש ערכי הליבה, האופי, ההתנהלות והניהול הרצויים במרחב
4	גיבוש טיוטת תכנית לקידום ופיתוח
5	עיבוד התכנית, קבלת התייחסויות ומסמך מסכם
6	הצגה וחשיפת התכנית והיערכות ליישום

* שלבים 7 ו- 8 : אופציונלי

מטרות ותהליך העבודה

שלב זה כלל:

- ✓ לימוד המצב הקיים (מאפייני המרחב, בסיס ידע בתחומי התכנית העיקריים).
- ✓ היכרות עם תפיסת המרחב הביוספרי, תכנית MAB ובדיקת ההיתכנות שנעשתה
- ✓ מיפוי השחקנים, קיום פגישות ושיחות עם גורמים שונים ויצירת ה"קומה הראשונה"
- ✓ אבחון סוגיות, דגשים וצרכים
- ✓ הכנת נושאים וסוגיות לקראת פגישות אישיות ושולחנות עגולים עם השחקנים השונים (קבוצות עבודה)

אבן דרך 2 – שיחות ופגישות שהתקיימו עם גורמים במרחב

מועצה אזורית שער הנגב: אלון שוסטר, דניאל סנרמן, שמעון קרן צבי, אורי מלול, חיים חרמוני

גורמי תיירות במרחב:

- רט"ג - עמית לבקוב
- עמותת שקמה בשור - לבנת גינזבורג, ליאורה בר סלע
- נתיב העשרה - יפעת בן שושן, תיירנית
- חכ"ל חוף אשקלון - נטלי מלכה
- חכ"ל בני שמעון - אודי נתן
- אתר הראשונים ברוחמה – אוריאל, רותי גולץ
- תיירות יד מרדכי
- אירוח דורות - טובה
- חוות פיליפ - יוחאי
- בית עלמי -סיטה
- מוזיאון המים והבטחון בניר עם - זיו
- החווה של צביקה - צביקה
- חברה כלכלית בני שמעון – דרור קראווי

לשכת התכנון מחוז דרום: טל פודים, ניר דיסון

המשרד להגנת הסביבה: עדית אורלב

משרד החקלאות ופיתוח הכפר: טלי סטרץ', אלכס פריזאקציק

רשות ניקוז ונחלים שקמה בשור: עמיר סולר

רט"ג: מירה אבנרי, אמיר חן, יריב מליחי, קובי סופר, רחל עברון

קק"ל: זוהר צפון

חלה"ט: שי טחנאי

מועצת הדבש: זאב מידן

מרחב ביוספרי מגידו: הגר ראובני

חקלאים: רן פדרמן (רוחמה) אמנון זרקא (ארז) ניר שפר (דורות)

מועצה אזורית חוף אשקלון: צביקה בר

מטרות ותהליך העבודה

סקר מצב קיים

תכנון וניהול מרחבי

אקולוגיה, טבע ונוף

חינוך וקהילה

תיירות

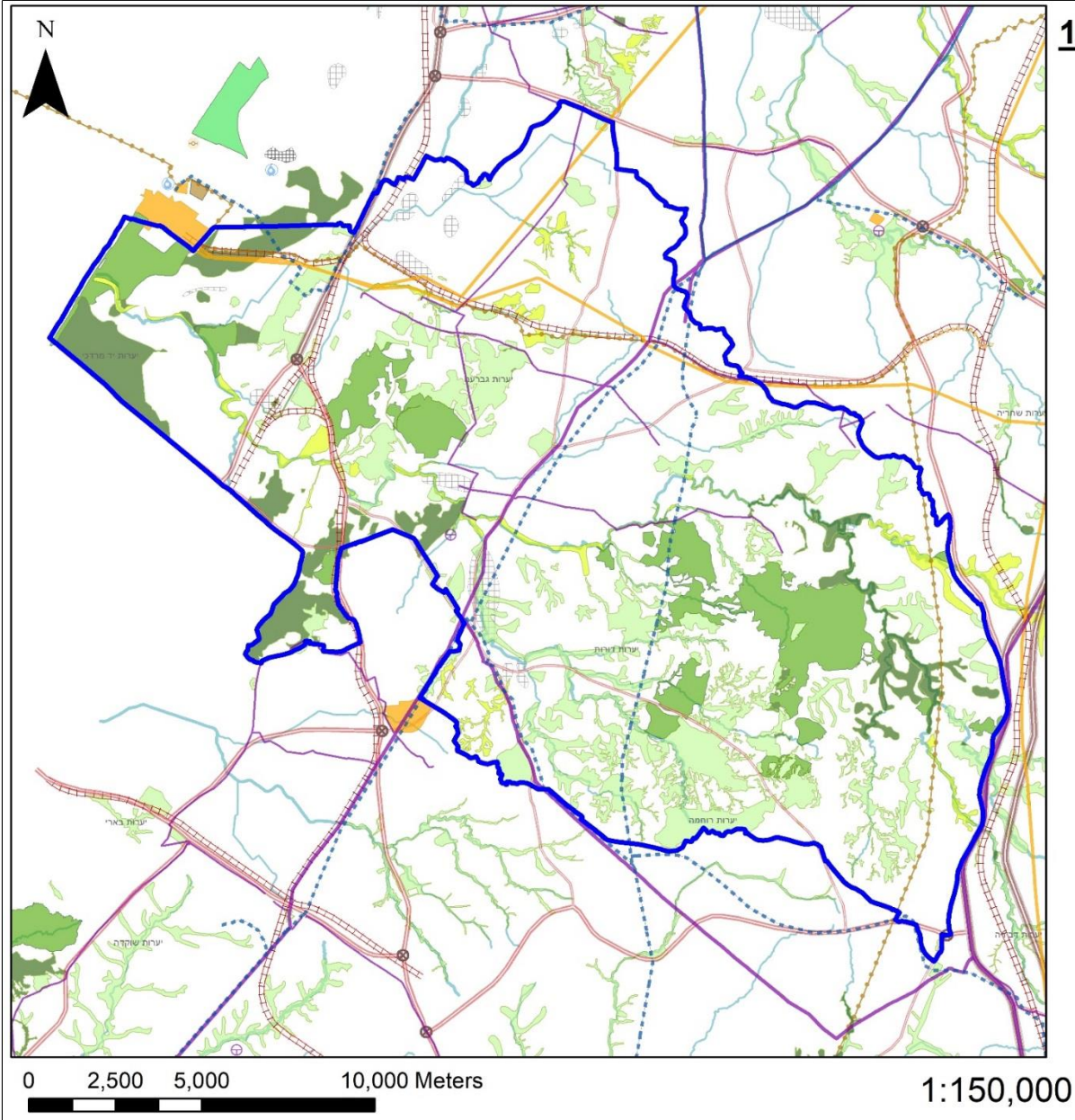
חקלאות

תכניות ארציות

מרחב שקמה בתמ"א 1 (אושרה בינואר 2020):

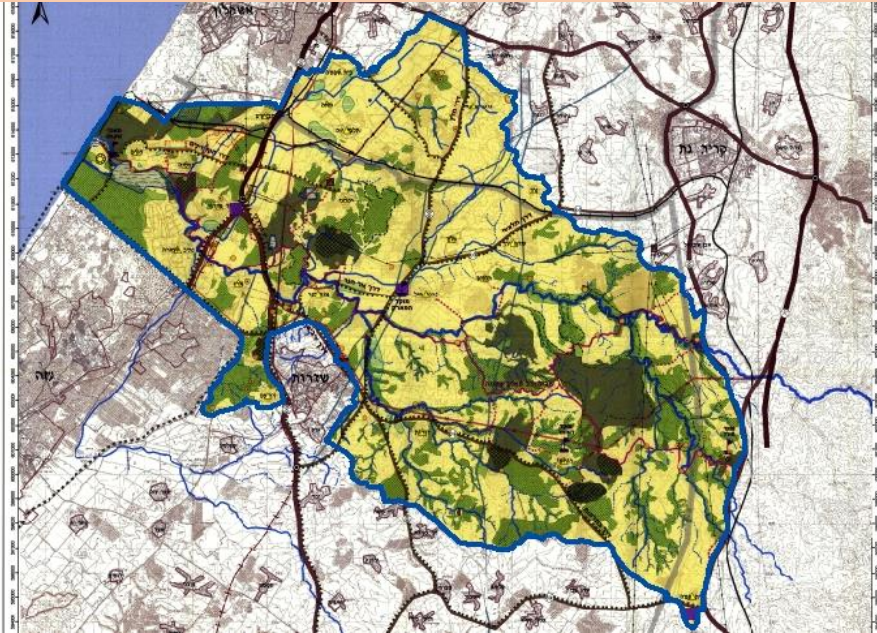
- מאופיין במגוון ורצף שטחים פתוחים השזורים לאורך ציר נחל שקמה. בתווך, ישובים וצירי דרכים ומסילות, מתקנים וקווי תשתית החוצים את המרחב.
- שטחים פתוחים: שמורות טבע, גנים לאומיים, יערות, נחל ראשי שקמה, נחלים משניים וחופים.
- תשתיות: מסילות ודרכים, קווי מים, קולחין ודלק. מתקני איגום והחדרה.

פארק שקמה על רקע תמ"א 1

תכניות אזוריות

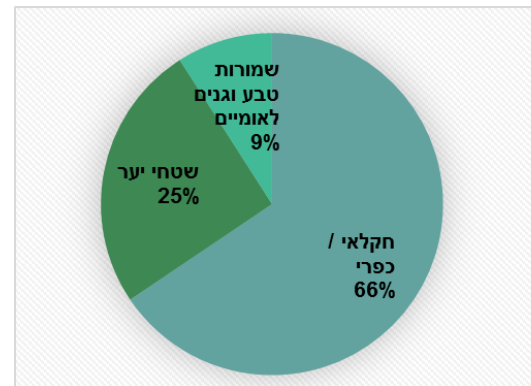
תשריט ייעודי קרקע תמ"מ / 4 / 14 / 43

תמ"מ / 4 / 14 / 43 :

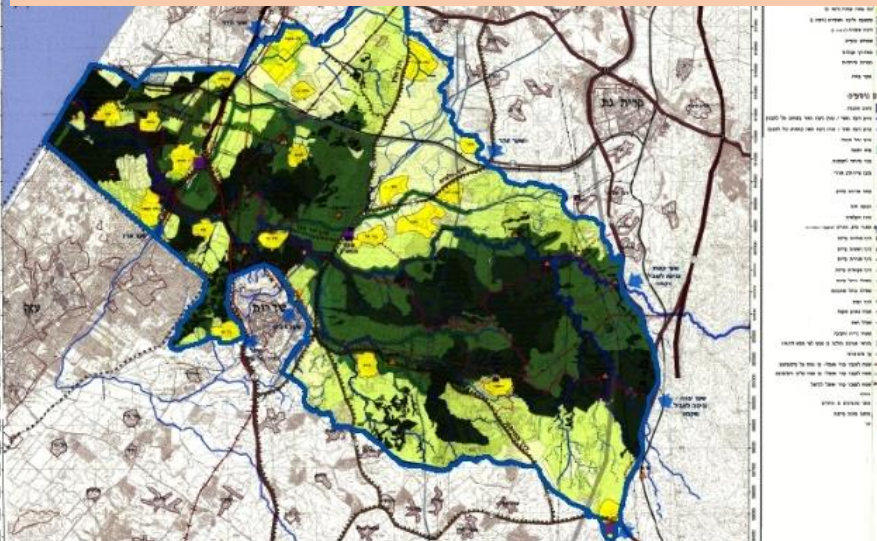
- **מטרת התכנית:** "ליצור מסגרת תכנונית ל"פארק שקמה", כמרחב הכולל שטחים פתוחים נחרבים ורציפים, בעלי אופי מגוון, השומר על ערכי הטבע, הנוף, החקלאות והתרבות שבו, יוצר תחושת מרחב, רווחה ועניין לשוהים בו וכן, מאפשר לתושבי הישובים הכלולים בתוכו והסמוכים לו הנאה ממיצוי פוטנציאל כלכלי, תירותי נלווה.."
- **שטחי השיפוט של המועצות האזוריות הכלולים בתכנית:** חוף אשקלון, שער הנגב, לכיש, בני שמעון, מרחבים, שפיר וכן, שטח ללא שיפוט (ים תיכון).
- **שטח התכנית:** 331,756 ד'.

• התפלגות הייעודים העיקריים בתכנית:

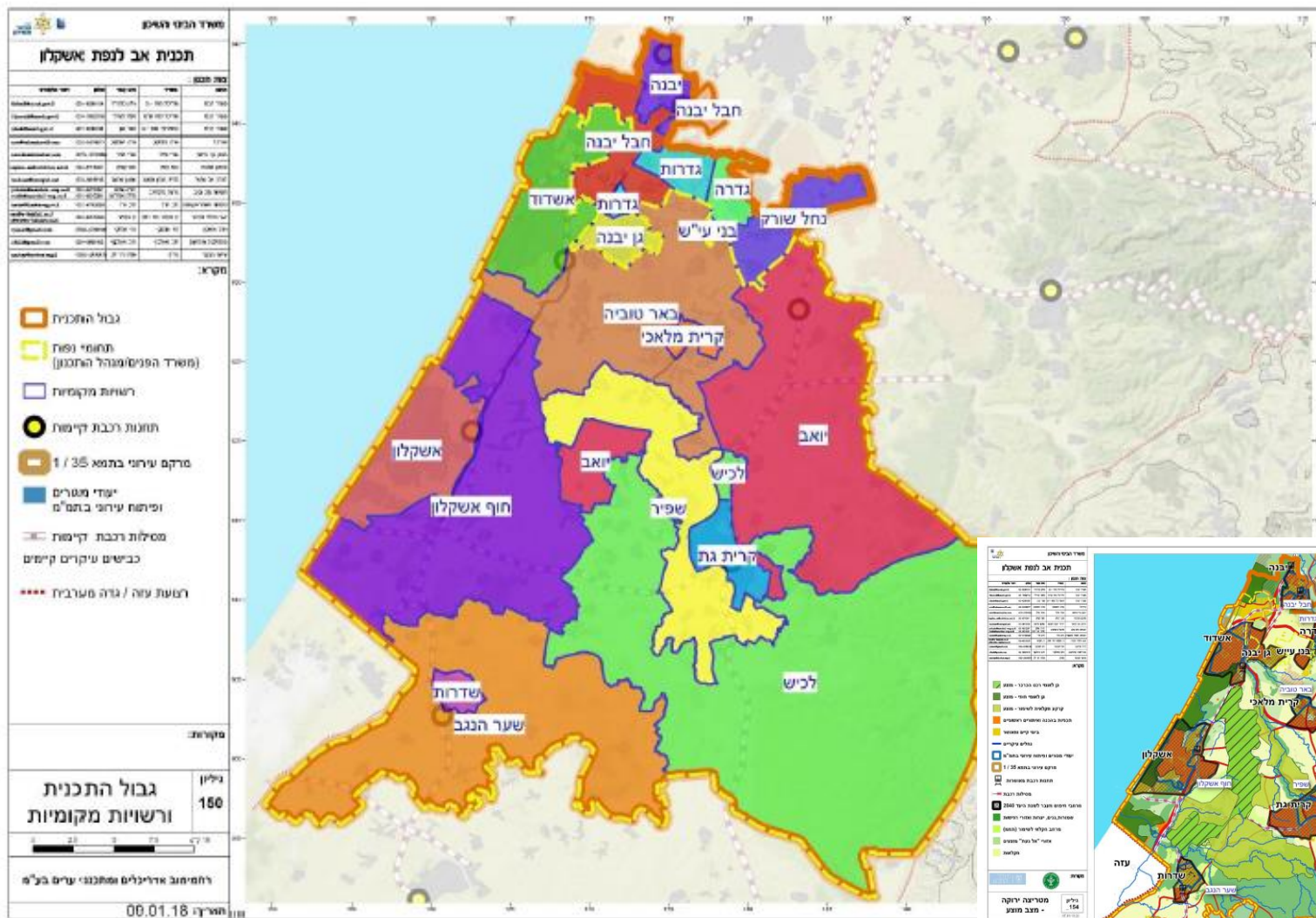
- חלוקת השטח לרמות שימור על בסיס ניתוח נופי-סביבתי מערכיות נופית נמוכה ועד לערכיות נופית סביבתית גבוהה ביותר.

אזורי רגישות לתכנון תמ"מ / 4 / 14 / 43

- **שולי הפארק (רמה 1) ערכיות נופית נמוכה-בינונית.** לרוב, שטח חקלאי.
- **נוף פארק פתוח (רמה 2) ערכיות נופית בינונית-גבוהה.** שטח פתוח, עיבוד חקלאי מגוון ברובו.
- **מעטפת הליבה השמורה (רמה 3) ערכיות נופית סביבתית גבוהה.** שטחים בעלי ערכים אקולוגיים נופיים ותרבותיים. (בוסתנים, מצפורים, אתרי פריחה, מורשת וחקלאות פתוחה)
- **ליבה שמורה (רמה 4) ערכיות נופית סביבתית גבוהה ביותר.** רצף שטחים פתוחים רגשיים הנדרשים להגנה מרבית. (שמורות, יער, בוסתנים נחלים, גופי מים, שטחי חקלאות)
- **שטחים ערכיים נוספים:** שטחים טבעיים, מסדרון אקולוגי, נחלים

תכנון וניהול מרחבי – מצגת מקוצרת

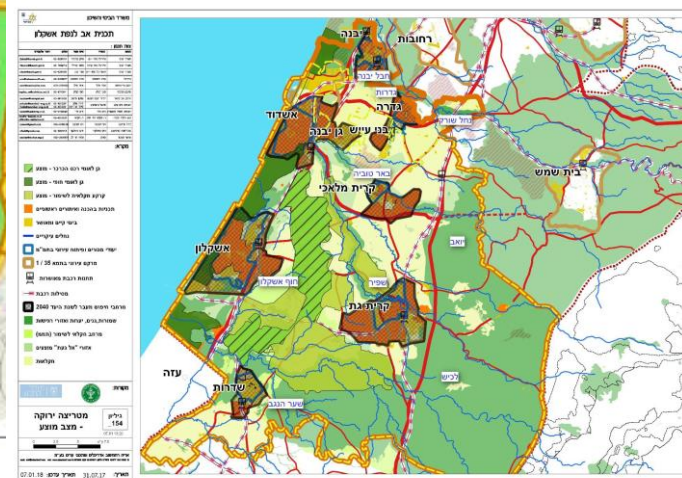
תכנית אב נפת אשקלון

בהובלת משרד הבינוי והשיכון ובשיתוף עם משרדי ממשלה: חקלאות, הגנת הסביבה, מנהל התכנון ומשרד התחבורה.

**התכנית מציעה ראייה מתכללת לכלל יישובי נפת
אשקלון כשיעד האוכלוסייה הינו 1.5 מיליון תושבים
(פי שלוש מהמצב הקיים -600 אלף)**

התכנית מדגישה:

- שימור אזורים חקלאים ערכיים, ייחודים ומניבים.
- משאבי טבע מיוחדים (רכס הכורכר, בתרונות רוחמה ושמורות הטבע)

להשלמה

רשות מקומית	שם התכנית	סטטוס
שער הנגב	תכנית אסטרטגית	בהכנה
שער הנגב	תכנית מתאר כוללנית בשת"פ עם שדרות	שלבים מקדימים
שער הנגב	תב"עות ליישובים: אור הנר, נחל עוז, מפלסים, ארז, גבים ורוחמה	בהכנה
שער הנגב	תכנית מס' 651-0691253 - מתקן פוטו-וולטאי - ניר עם	בהכנה
חוף אשקלון	תכנית מתאר כוללנית	בהכנה
חוף אשקלון	תכנית מס' 5 / 121 / 03 / 6 - הרחבת קבוץ גברעם	מאושרת
חוף אשקלון	תכנית מס' 633-0702670 - מתקן פוטו וולטאי כרמיה	מאושרת
לכיש	תכנית 634-0585216 - מתקן פוטו-וולטאי שדה דוד	בהכנה
שדרות	תכנית מס' 41 / 303 / 02 / 7 - "חלק מתכנית מתאר שדרות שהינה בשער הנגב"	מאושרת
שדרות	שדרות - פלח 10 "שכונת הבוסתנים"	מאושרת
שדרות	שדרות - פלח 11	מאושרת

תכנית מתאר מחוזית - מרחב שקמה - תמ"מ 4 / 14 / 43:

- "כיום התמ"מ מצליחה באופן כמעט מלא להגן על שטח הפארק, אבל יש לנו כמובן חשש ודאגה לגבי העתיד שאם יגיעו יוזמות פיתוח חדשות הן יכרסמו בשטחים איכותיים במרחב שקמה".

ניהול המרחב:

- "בעת הזאת ניכר שאחד מהדברים שהכי חסרים זה דמות שתרכז את כל מה שקשור לפארק שקמה..."

התיירות במרחב:

- לצערנו אין לנו את תל מגידו, או את מצדה ולא את נחלי הצפון. לכן בתפיסה שלנו במקום כמה אטרקציות מרכזיות, יש לקדם "מחרוזת" של נקודות תיירות קטנות, במידה שיהיו מאסה גדולה של נקודות כאלה נוכל להיות אטרקטיביים מבחינה תיירותית.
- מה שחסר במרחב הזה הוא שכאשר מבקר מגיע לתוך התחום של הקו הכחול של הפארק, אין לו בעצם שום מושג שהוא נמצא במרחב שקמה, ונכנס למקום בעל חשיבות סביבתית. העובדה הזאת משפיעה על ההתנהגות של אותו המבקר בפארק

לחצי פיתוח ואתגרים על שמירת השטחים הפתוחים:

- "אחד מערכי הטבע החשובים במרחב שנמצא תחת סיכון, הוא המשארים הטבעיים הנמצאים בלב ובשולי החלקות החקלאיות. למשארים תרומה חשובה מאוד על המערכת האקולוגית בתור אבני קפיצה לבעלי חיים וצמחים, התכנית לא עיגנה את השמירה על שטחים אלו".

- תממ/ 4 / 14 / 43 יוצרת מתווה תכנוני וניהולי למרחב שקמה הפועלת באופן שוטף ומקצועי בתיאום מול כל בעלי העניין. יחד עם זאת, לאור מגמות הפיתוח בשנים האחרונות באזור נדרש **לבחון כלים ואמצעים לחיזוק ושימור המרחב הכפרי והטבעי בשיתוף הציבור ובעלי העניין.**
- ברמה המקומית כל מועצה מקדמת תכנון בנפרד וחסרה **ראיה מתכללת** לתכנון כולל ואינטגרטיבי של מרחב שקמה.
- **חסרה דמות/גוף לריכוז וניהול המרחב** בדגש על נושאים כמו: תחזוקה, הסברה ואכיפה, שילוט ומיתוג, ומתן מענה לבעיות ואתגרים שוטפים שעולים מהשטח.
- התכנון צריך להסתכל קדימה לטווח הארוך (30 שנה), תוך זיהוי המגמות בשטח והשינויים שהמרחב עובר תוך הדגשה וחיזוק הנושאים שרלוונטיים למרחב.
- השטחים הפתוחים במרחב ייחודים ונרחבים ומאידך, קיימות תכניות פיתוח המעוררות סוגיות בהקשר של שימור מול פיתוח. **נדרש הליך תכנוני משתף ו"שקוף" מול הגופים השונים והציבור הרחב, על מנת לצמצם קונפליקטים** ולהגיע להסכמות כבר בשלב התכנון הראשוני.
- על מנת למנוע כרסום עתידי של השטחים הפתוחים והערכיים במרחב, יש לחזקם בהיבטים שונים: אקולוגיה, חינוך וקהילה, תיירותי וכלכלה.
- חסרה "זהות מקומית" למרחב בקרב הרשויות, הישובים, החקלאים, התושבים והציבור. **מאפייני המרחב הייחודיים ואיכויותיו אינם נמצאים בתודעה של הציבור הרחב.**

סקר מצב קיים

תכנון וניהול מרחבי

אקולוגיה, טבע ונוף

חינוך וקהילה

תיירות

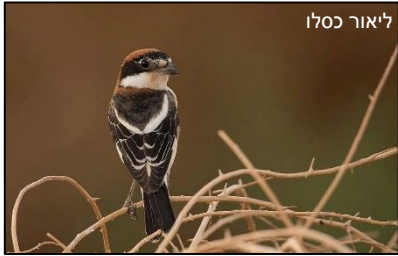
חקלאות

מגוון מינים או מגוון ביולוגי הנו המושג הבסיסי המשמש לבחינת מצבן של מערכות אקולוגיות.

במרחב שקמה מתקיימים שטחים שמורים בעלי ערכיות גבוהה, התומכים בבתי גידול ייחודיים ובמגוון ביולוגי גבוה.

לתמיכה במערכות האקולוגיות ובמגוון הביולוגי ישנה חשיבות רבה למעטפת שטחי הליבה השמורים - שטחים פתוחים שהפיתוח בהם מוגבל ומוגדר.

יחידות אקולוגיות ובתי גידול טבעיים

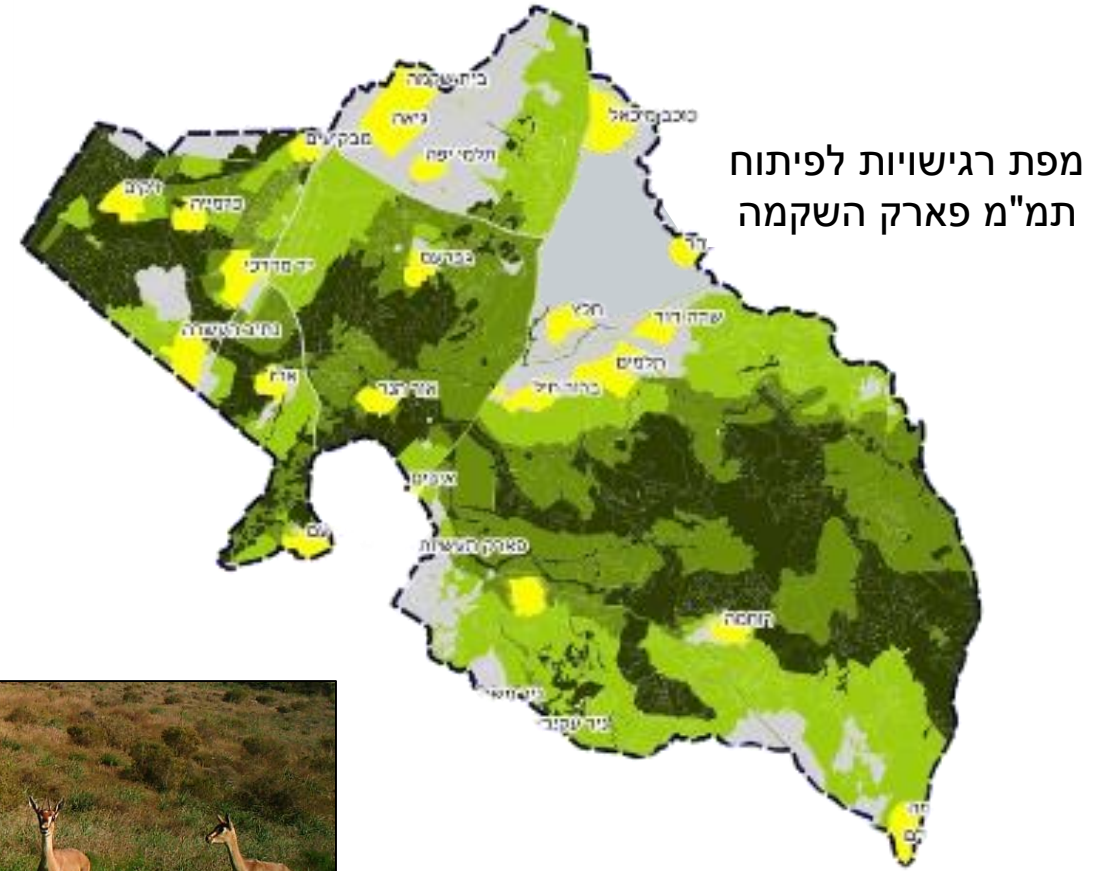
מרחב שקמה כולל מספר יחידות אקולוגיות המאופיינות במספר טיפוסי צומח ובתי גידול יחודיים: חולות החוף, בתות ספר, מערכות אקווטיות ורכסי הכורכר.

חלק מהיחידות האקולוגיות במרחב נמצאות ע"פ רט"ג בתת-ייצוג במערכת שמורות הטבע הארצית וחשיבות השמירה עליהן הנה לאומית.

תכנית אדם וביוספירה (MAB) של אונסקו, שמה לה למטרה לקדם ולפתח את הרציונל, השימוש המושכל והשמירה על משאבי הטבע, ולמען שיפור כללי ביחסי הגומלין בין האדם לסביבה.

תמ"מ פארק השקמה מגדיר את רמות הרגישות לפיתוח בשטחים פתוחים במרחב, ויכול לשמש כבסיס לתכנון האיזורים הביוספריים (ליבה, חיץ ומעבר) המגדירים את אופי ועצימות הפיתוח והפעילות במרחב.

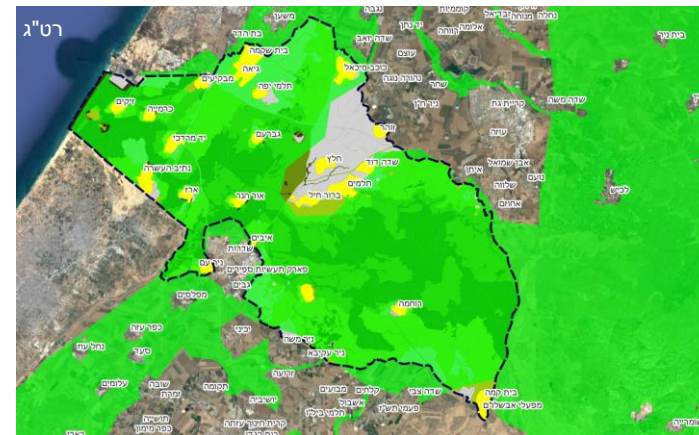
מסדרונות אקולוגיים הנם שטחים פתוחים המחברים בין שטחי ליבה טבעיים ומאפשרים מעבר חופשי של אורגניזמים דרכם.

מרחב שקמה נכלל כציר תנועה חשוב בתכנית המסדרונות האקולוגיים הארצית של רשות הטבע והגנים.

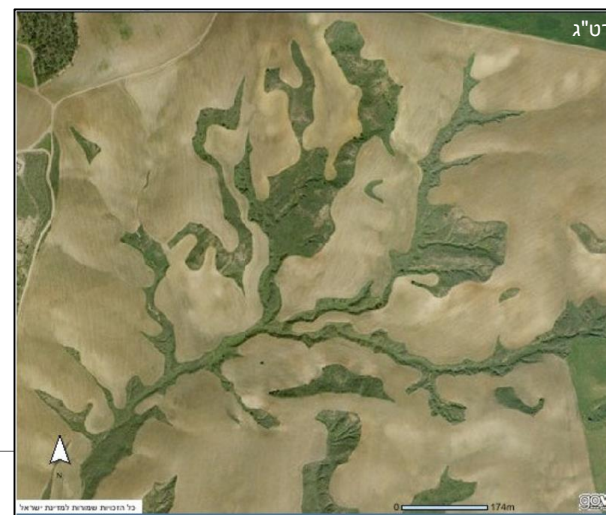
למאות המשארים הטבעיים בלב שטחי החקלאות במרחב, בשטח כולל של כ- 8000 דונם (שווה ערך לכ- 26% משטח שמורות הטבע במרחב) תפקיד חשוב הן כבתי גידול והן כחלק ממערכת המסדרונות האקולוגיים המקומית.

פסיפס יוצא דופן זה מאפשר קיום של מערכת מסדרונות אקולוגיים מקומית באיכות גבוהה. קיימת חשיבות רבה לתכנון המסדרונות והמשארים תוך התייחסות לחסימות עתידיות ע"י גידור חקלאי ושדות פוטו-וולטאיים.

מסדרונות אקולוגיים ומשארים

מסדרון אקולוגי ארצי ומקומי

אקולוגיה, טבע ונוף - מצגת מקוצרת

שירותי המערכת האקולוגית הם תהליכים ותפקודים הכוללים את כל התועלות שהאדם מפיק מהמערכות האקולוגיות שעל פני כדור הארץ לשם קיום, בריאות ואיכות החיים.

חקלאות ('כלכלה') כשירות אספקה, **תיירות** ('חברה') כשירות תרבות, **והמגוון הביולוגי** ('סביבה') הן כשירות תמיכה בסיסי והן כשירות וויסות, מתקיימים ביחד בלב הרציונאל של המרחב הביוספרי.

אחד האתגרים המרכזיים במרחב ביוספרי הוא ניהול יחסי הגומלין בין שלושת המרכיבים הללו באופן שימקסם את התרומה של כל אחד מהם ויצמצם קונפליקטים.

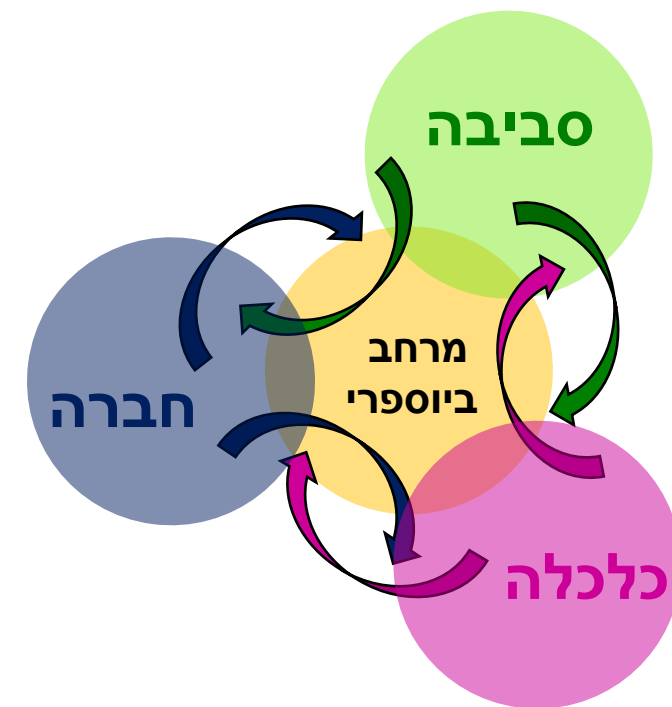

עמית מנדלסון

ארז מנור

מרחב ביוספרי ושרותי המערכת האקולוגית

מרכיב חשוב ויחודי במרחב שקמה הנו הממשק בין השטחים הפתוחים הטבעיים לבין שטחי החקלאות והפרקטיקה החקלאית. זהו גם אתגר משמעותי מבחינת ניהול המרחב בגישה מקיימת.

הצהרות והסכמות שתושגנה במסגרת תכנית הפעולה, צריכות להיות להתבצע ע"י גורם מוגדר אשר יפעל באופן פרו-אקטיבי ויהיה מחובר לשטח.

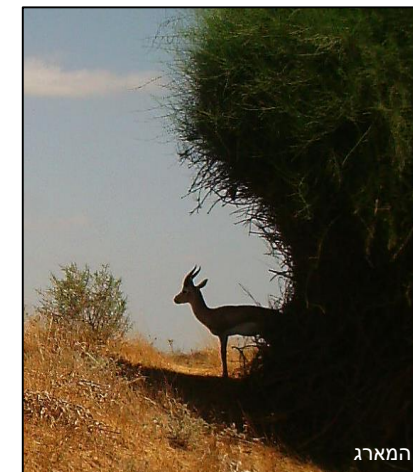
ניהול המערכות האקולוגיות והשמירה על השטחים הפתוחים במרחב צריכים להיות בהלימה לעקרונות המפורטים בתמ"מ פארק שקמה ובשאיפה אף להרחיבן.

נדרש תכנון מסדרונות אקולוגיים ומשארים בפארק שקמה.

נדרשת בניית מערכת אסטרטגית למחקר וניטור אקולוגיים במרחב, כולל ניטור קבוע של מרכיבים שונים במערכת האקולוגית וסקרים ומחקרים ספציפיים ע"פ הצורך.

עידן שפירא

המארג

סקר מצב קיים

תכנון וניהול מרחבי

אקולוגיה, טבע ונוף

חינוך וקהילה

תיירות

חקלאות

אקולוגיה, טבע ונוף - מצגת מקוצרת

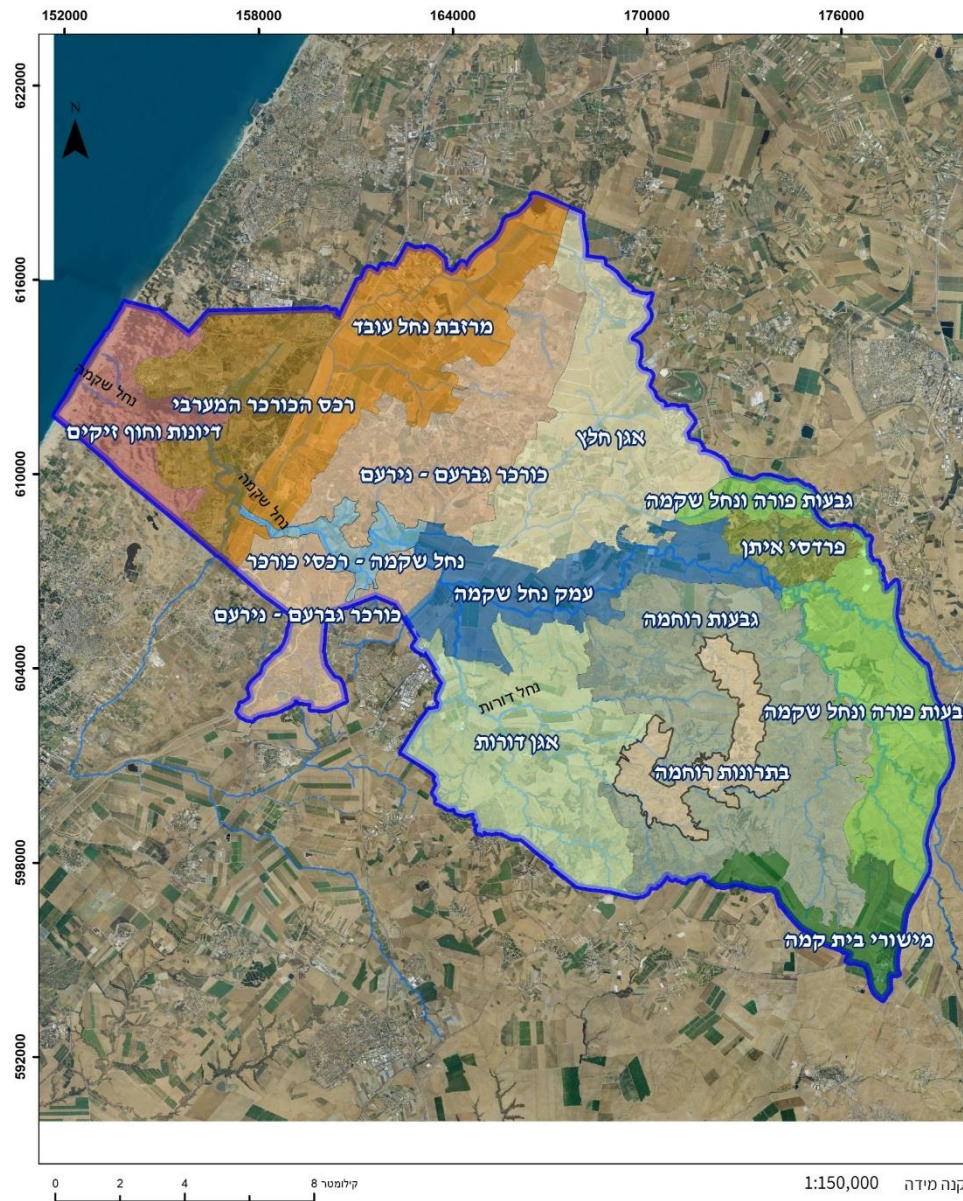
ייחודיות מרחב שקמה

- המרחב מאופיין בנופים פתוחים ורחבים עד לקצה האופק.
- את המרחב מייחדים האתרים הרבים והמרשימים שבו, רצף השטחים הפתוחים והאיכותיים שמלווים ומקיפים את ערוצי הנחלים.
- רכסי כורכר מתונים, בתרונות לס והמרחבים החקלאיים הרציפים ביחד עם ערוצי הנחלים הטבעיים.
- נחל שקמה הוא לב המרחב, שמגדיר אותו וזורם לאורכו. הוא שהופך אותו לכדי מרחב אחד שניתן להבדלה מיתר האזורים הסמוכים לו.

מורכבות המרחב

מרחב שקמה הינו מרחב מגוון המכיל מספר רב של תצורות נוף שונות. על מנת לאפיין את הנוף במרחב קיים צורך בחלוקה למרחבים נופיים בעלי מאפיינים דומים.

קנה מידה 1:150,000

מקרא

תחום התכנית

אקולוגיה, טבע ונוף - מצגת מקוצרת

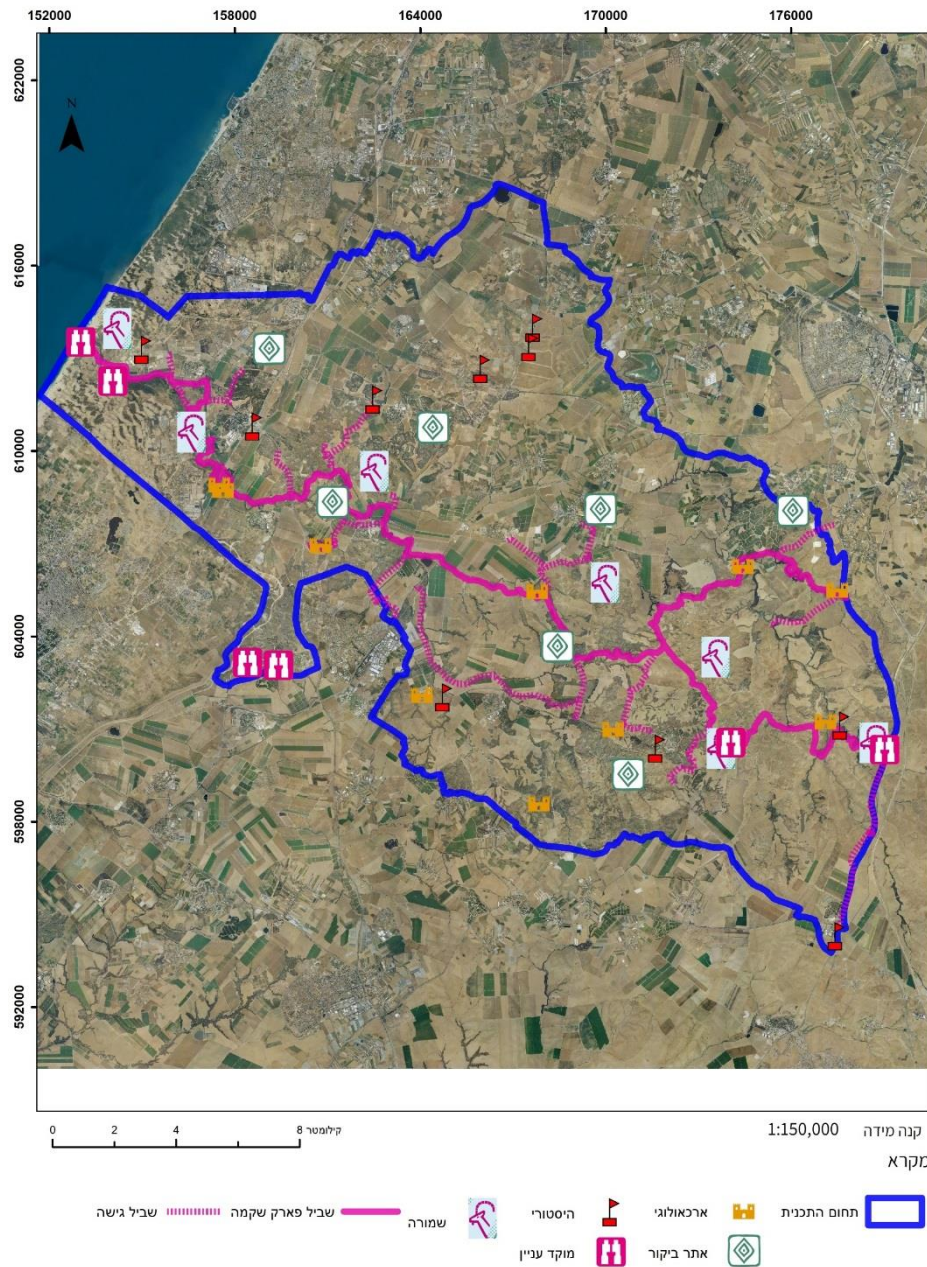
מנסיעה בדרך הנוף מתקבלת הרגשה של מרחב גדול שמשתנה לאורך ערוץ נחל שקמה, נופים שונים יוצרים נוף מגוון שמלווה את הנחל עד השפך בחוף זיקים. דרך הנוף יוצרת את החיבור בין חלקי המרחב.

זהות וחוסר זהות במרחב

המרחב אינו תחום ומוגדר, הכניסה אליו מכבישי האזור אינה נתפסת ככניסה למרחב, אלה המשך של אותה חווית הנוף שקיימת מחוץ למרחב. מנסיעה בכבישים לא מתקבלת חווית מרחב.

דרך הנוף ואתרים במרחב

דרך הנוף מקשרת בין שבילי משנה, ויוצרת קישור בין אתרים מרכזיים במרחב. נדרש לשים דגש על:

- הנגשת אתרים במרחב
- פיתוח דרכי נוף מקשרות
- שילוט והנגשת המידע

אקולוגיה, טבע ונוף - מצגת מקוצרת

עיקרי התובנות משיחות עם בעלי תפקידים

שם	תובנות עיקריות
זהר צפון, מנהל מחלקת תכנון קק"ל דרום, 25.05.2020	- הכשל העיקרי של המרחב הוא התפיסה הניהולית תחזוקתית. איך מייצרים מרחב שמתנהל. - פרויקטים נוספים לפיתוח לא יסייעו בהיעדר ניהול, תחזוקה והסכמים. - לא רואה את קק"ל ורט"ג כמי שיישמו פרויקטים נוספים. - בסופו של דבר בעלת הבית היא הסטטוטוריקה, יש ניסיון לקחת את כל השטחים מסביב לשולחן אחד.
עמיר סולר, מהנדס רשות ניקוז ונחלים שקמה בשור, 31.05.2020	- הבעיה העיקרית היא בעיית האחזקה. קיימת ציפייה מרשות ניקוז ונחלים לבצע עבודה משמעותית, תחזוקה רב שנתית/שדרוג סטנדרט של דרך הנוף ודרכים קשורות. - יש פוטנציאל רב שעדיין לא מומש, ופיתוח נוסף יעזור במימוש הפוטנציאל.
אמיר חן, מנהל מרחב חוף רט"ג, 01.06.2020	הדרך העיקרית שבה התוכנית יכולה לעזור היא ניהול הקהל: שהמבקרים ידעו איפה הם, מה יש במרחב, מה מותר ואסור, במידה ונתקלים במפגע למי פונים.

- למרחב שקמה זהות נופית ייחודית הנובעת מהמורפולוגיה והמשלבת בין יחידות נוף מגוונות, רצף שטחים חקלאיים ושטחים טבעיים וערוצי נחלים השזורים ביניהם. ההשתנות העונתית מדגישה את המגוון הנופי ומעצימה אותו.
- לפארק שקמה זהות לא מובחנת בנסיעה ממערכת הכבישים. מאידך, דרך נוף שקמה והדרכים המקשרות אליה מעניקים זהות ואופי לפארק.
- שמירה על הייחודיות הנופית של הפארק תלויה במידה רבה באופי הפיתוח ופריסתו בעתיד.
- ישנה חשיבות נופית ואקולוגית לשמירה על תבנית המשארים.
- בהיבט הנופי, נראות וחזות הפארק, ישנה חשיבות רבה לניהול השטח, תחזוקתו וניהול המבקרים בו.

סקר מצב קיים

תכנון וניהול מרחבי

אקולוגיה, טבע ונוף

חינוך וקהילה

תיירות

חקלאות

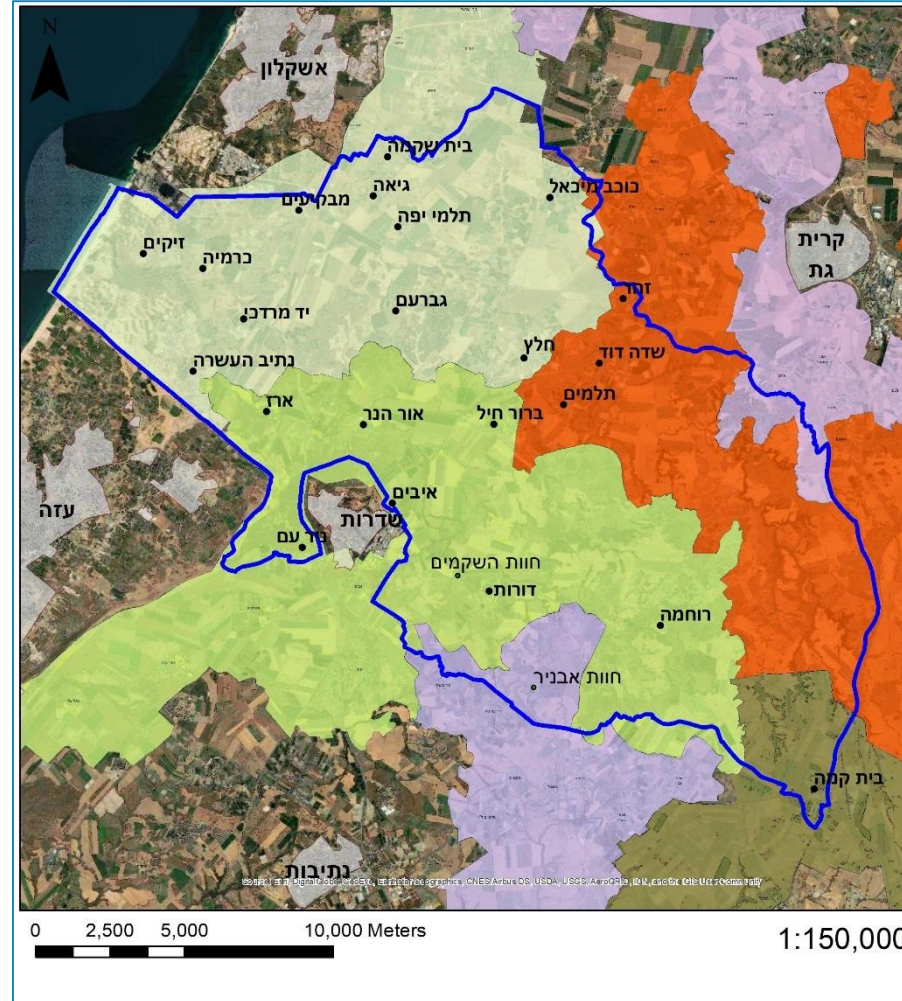
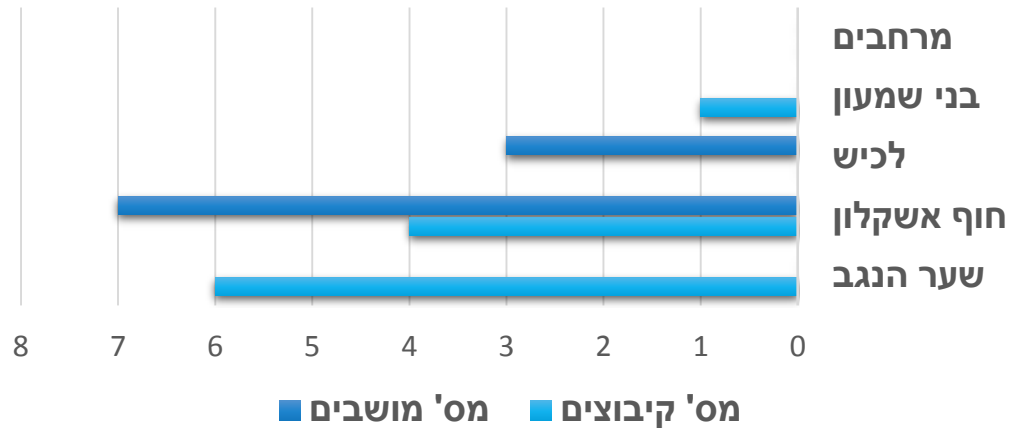

חינוך וקהילה - מצגת מקוצרת

רשויות וישובים בתחום פארק שקמה

- שש מועצות אזוריות.
- מרבית שטחי מרחב שקמה מצויים בתחומי המועצות האזוריות שער הנגב, חוף אשקלון ולכיש.
- אוכלוסייה: כ-17,170 תושבים.
- 22 יישובים כפריים, מרביתם בחוף אשקלון ובשער הנגב. כ-52% קיבוצים וכ-48% מושבים.
- העיר שדרות בצמידות דופן למרחב הפארק.

התפלגות סוגי יישובים כפריים במרחב הפארק

- מרחב שקמה תחומי שיפוט מוניצפליים**
- מקרא**
- תחום שיפוט מרחב שקמה
 - ישוב כפרי קיים
 - חוזה חקלאית
 - תחום שיפוט בני שמעון
 - תחום שיפוט מרחבים
 - תחום שיפוט שער הנגב
 - תחום שיפוט חוף אשקלון
 - תחום שיפוט שפיר
 - תחום שיפוט לכיש

תמצית מאפייני חברה וקהילה

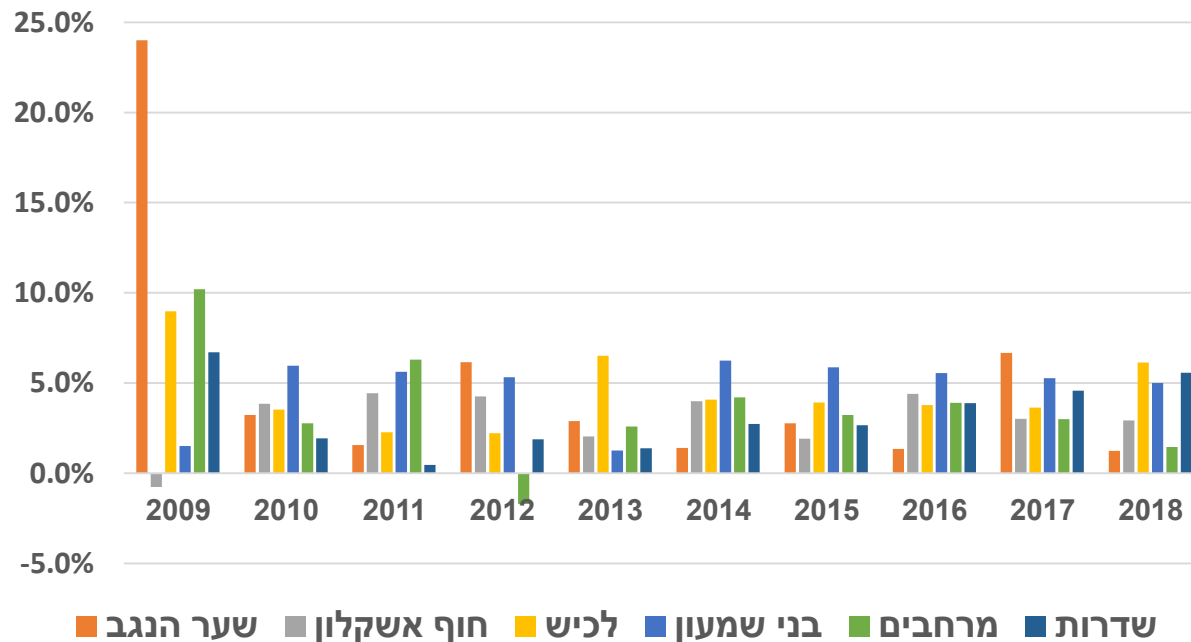
מכנה משותף בין המועצות האזוריות:

- דירוג סוציו-אקונומי: אשכול 6-7
- מס' תושבים: בין 8,000-13,000 תושבים.
(להוציא חוף אשקלון – 17,000 תושבים)
- אוכלוסייה חילונית ברובה
- התפלגות הגילאים צעירה יחסית (למעט שער הנגב)

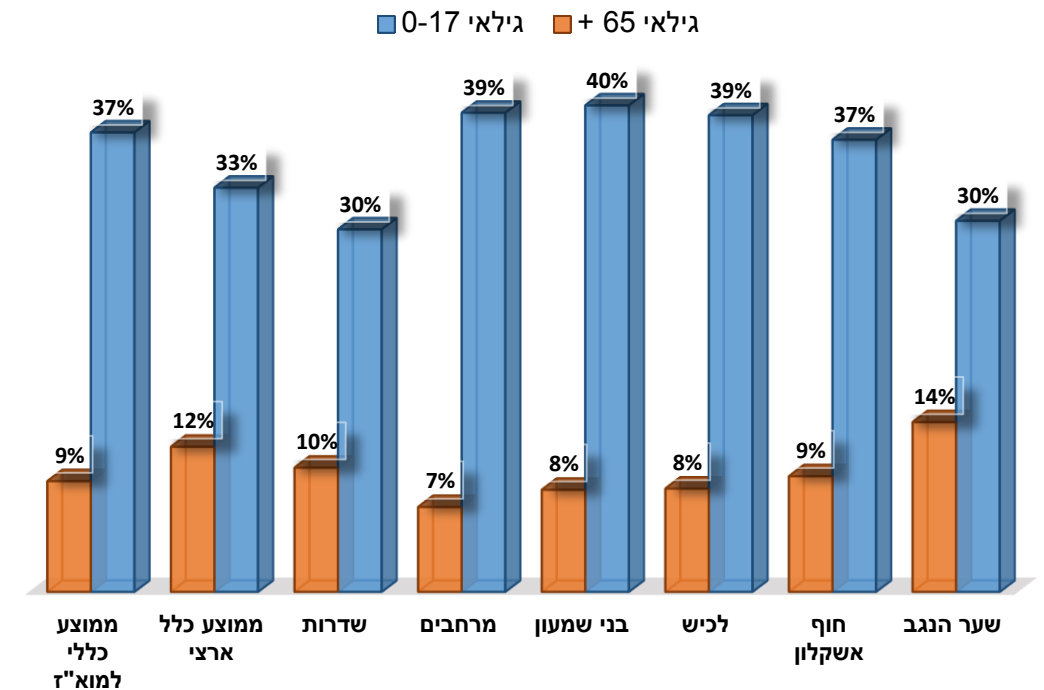
שונות בין המועצות האזוריות:

- תמהיל קיבוצים ומושבים
- תנודות בשיעורי גידול האוכלוסייה המושפע בין היתר מהמצב הגיאופוליטי
- משתנים כמו: חוסן, הטרוגניות ישובים, תמהיל חילוני/דתי והיקף אוכל' המתגוררת במרחב.

שיעור גידול שנתי ברשויות במרחב שקמה בשנים 2008-2018

התפלגות גילים - ילדים ואזרחים ותיקים

מאפיינים חברתיים-קהילתיים במוא"ז העיקריות במרחב

לכיש

- מיעוט יחסי של תושבים המתגוררים במרחב הפארק (כ-17%)
- אוכלוסייה צעירה במיוחד, יחסית לרשויות במרחב
- הטרוגניות יישובית - במזרח המועצה ישנם יישובים חדשים אשר קלטו מפונים מגוש קטיף, ברובם יישובים קהילתיים
- התפלגות כמעט מאוזנת בין חילוניים לדתיים

חוף אשקלון

- אוכלוסייה רבה מקרב תושבי המועצה מתגוררת במרחב שקמה (כ-52%)
- הטרוגניות יישובית – במועצה ערוב של מושבים וקיבוצים
- התפלגות מאוזנת יחסית בין חילוניים לדתיים עם נטייה לרב חילוני.

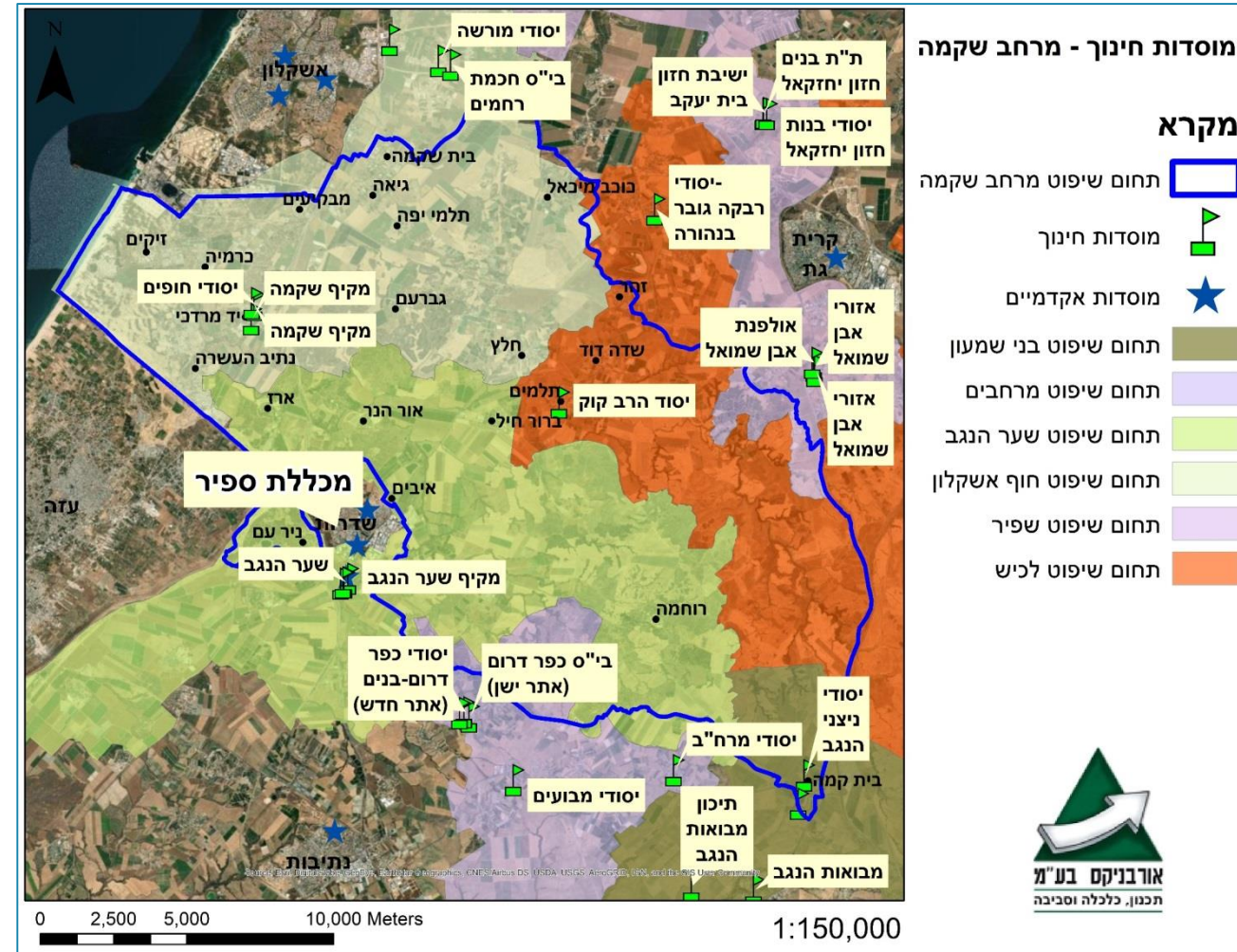
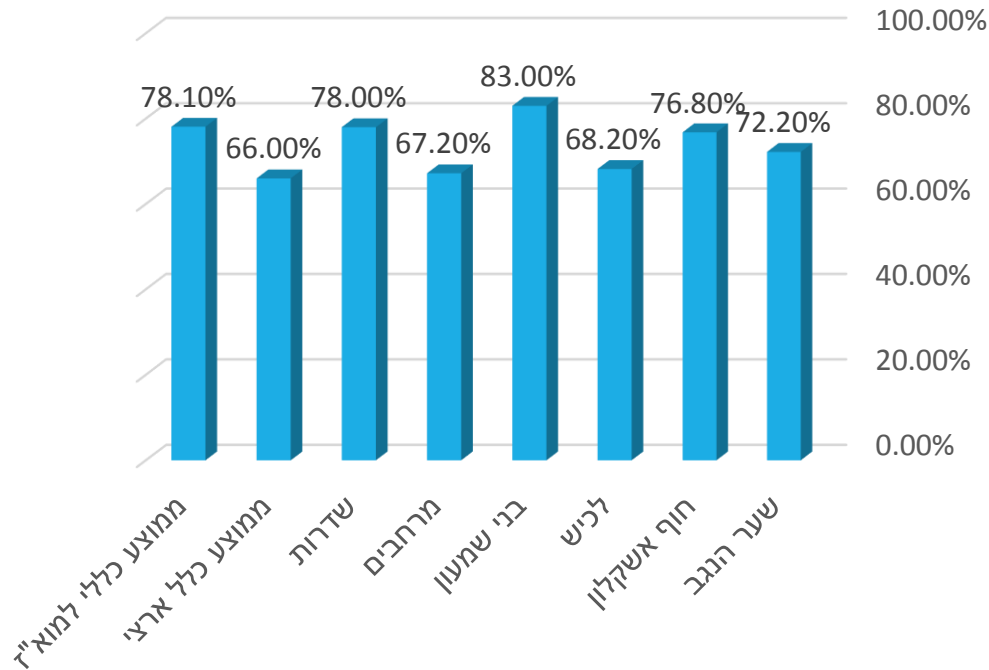
שער הנגב

- חוסן קהילתי גבוה המתבטא, בין היתר, במעורבות גבוהה יחסית בפעילויות בפארק וביכולת לקיים פעילויות בפארק בחינוך הבלתי פורמאלי
- אוכלוסייה רבה מקרב תושבי המועצה מתגוררת במרחב הפארק (כ-65%)
- אוכלוסייה מתבגרת
- הומוגניות יישובית - מרבית היישובים במועצה הם קיבוצים
- הרוב המכריע של התושבים חילוני

מוסדות חינוך ברשויות בפארק שקמה

- 25 בי"ס יסודיים, 13 בי"ס על יסודיים
- מספר התלמידים: כ-14,000
- מכללת ספיר – מוסד אקדמי בפאתי מרחב שקמה
- נתוני השכלה: אחוז הזכאים לבגרות בכל הרשויות במרחב גבוה מהמוצע הכלל ארצי.

אחוז זכאים לתעודת בגרות מבין תלמידי כיתות י"ב

מסגרות חינוך פורמאלי במרחב שקמה – גני ילדים, בתי ספר יסודי ועל-יסודיים

פעילות בגני הילדים

- פעילות מצומצמת יחסית לביה"ס היסודיים
- מתקיימים טיולים במרחב הפארק

פעילות בב"ס יסודי

- החוויה, למידה, העשרה, טיולים, חקר, משחקים
- עשייה בשטח
- העברת המסר הלאה ופיתוח מנהיגות

פעילות בבי"ס על יסודיים

- הכי פחות מעורבים
- רט"ג מנסה לקדם פעילות גם בתיכונים

הפעילות בהקשר של המרחב הביוספרי מתקיימת בעיקר בבתי הספר היסודיים

מסגרות חינוך בלתי פורמאלי ביישובי פארק שקמה

אופי והיקף הפעילות מושפעים מהנגישות והזמינות של היישובים למרחב הפארק

- **היישובים זיקים וכרמיה מקיימים פעילויות רבות יחסית ליישובים אחרים (מיישובים אלה יוצאים מסלולי הליכה רגלית בפארק וכיו"ב).**
- **ביישובים הללו יש צוות שיתוף פעולה שעובד עם רט"ג, אשר מקדם פעילויות שונות בפארק לרבות פעילויות הורים וילדים.**
- **רט"ג מקיימים פעילות במסגרת קהילתית (משפחות, מבוגרים וילדים) בקיבוצים זיקים, כרמיה, גברעם וברור חיל. בכל קיבוץ ישנו צוות המורכב מ-1-3 נציגים מהקהילה (רכז/ת, תרבות, נציג/ת ציבור ועוד) ומנהל/ת החינוך הבלתי פורמלי, והפעילות נקבעת בהתאם לצרכים המשותפים של השטח ושל הקהילה.**

אופי והיקף הפעילות מושפעים ממאפייני המועצות האזוריות הנכללות במרחב הפארק

- **מועצות שמורכבות בעיקרן או רובן ככולן ממושבנים, קשה יותר לייצר בהן פעילויות.**
- **בעבר הייתה פעילות במסגרת מועדוני הנוער במוא"ז מרחבים, אך היא נפסקה.**
- **לעומתן, במוא"ז שער הנגב שכמעט כולה מורכבת מקיבוצים התקיימו בעבר פעילויות נוער במסגרת החינוך החברתי המועצתי, וכן הכשרות לצוותי החינוך בנושאי טבע וסביבה ע"י רט"ג, אך פעילויות אלה לא נמשכו. הקיבוץ היחיד בו נמשכת פעילות במסגרת החינוך הבלתי פורמלי הוא ברור חיל.**
- **במוא"ז חוף אשקלון מתקיימת פעילות ילדים ונוער במסגרת בלתי פורמאלית ברוב הקיבוצים.**

הפעילות בחינוך הבלתי פורמאלי מתרכזת בעיקר במסגרת יישובית. חסרה מסגרת מרחבית משותפת.

דוגמאות לסוגיות לטיפול כפי שבאו לידי ביטוי מהשטח:

- "חשיבות העברת המסר הזאת...."
- "חשיבות הרחבת מעגלים מול הקהילה..."
- "צריך למצוא ציטון תקציבי לפעילות...."
- "הפעילות הזאת פורמאלית לא המשיכה בעיקר בשל קשיי סינכרון..."
- "תחום החינוך הזאתי פורמאלי והספורט פחות קודם...."
- "פורום מנהלי מחלקות חינוך לא זלזל ונאלץ רחל מרט"ל עובדת עם כל מועצה בנפרד...."

אבחון סוגיות מרכזיות – לקראת שולחנות עגולים

- באופן כללי מרחב שקמה אינו נמצא בתודעה הציבורית ואינו מהווה מרכיב בזהות האזורית.

➤ כיצד ניתן לחזק את ה"לוקל פטריוטיות" של התושבים כלפי מרחב שקמה ולמנף זאת לטובת חיזוק החוסן הקהילתי של האוכלוסייה באזור?

- הפעילות בחינוך הפורמאלי מתקיימת בעיקר בבית"ס היסודיים.

➤ כיצד ניתן להטמיע פעילויות במרחב שקמה גם בגילאי הגן ובבית"ס העל יסודיים?

- הפעילות במרחב שקמה במסגרת החינוך הבלתי פורמאלי נעשית במסגרת היישובים. עובדה זו מייצרת פערים בהיקפי המשתתפים בפעילויות מקרב היישובים השונים. הבדלים אלה נובעים ומושפעים בעיקרם מסוג ההתיישבות (בקיבוצים יותר קל לקיים פעילויות) וכן מסמיכות ונגישות היישובים למרחב הפארק ולמוקדי יציאה לפעילות בפארק וכיו"ב.

➤ האם ישנן פלטפורמות נוספות אשר עשויות לסייע בעיבוי הפעילויות והקשר למרחב שקמה?

➤ מהן המסגרות שיכולות להרחיב את קהל המשתמשים הנהנים ממרחב שקמה – מבוגרים, אזרחים ותיקים וכיו"ב?

אבחון סוגיות מרכזיות – לקראת שולחנות עגולים

- הפעילות במרחב ענפה יותר בקרב יישובים המצויים במרחב הפארק.

- כיצד ניתן לרתום גם יישובים שאינם מהווים חלק ממרחב הפארק?

- שדרות צמודת דופן למרחב שקמה אך אינה שחקן פעיל בכל הקשור במעורבות בפעילות בפארק. יחד עם זאת, שדרות מהווה מרכיב לא מבוטל במערכת החינוך במרחב ולפיכך קיים פוטנציאל לשיתופי פעולה.

- כיצד ניתן לחזק את השותפות של שדרות לתועלת המרחב?

סקר מצב קיים

תכנון וניהול מרחבי

אקולוגיה, טבע ונוף

חינוך וקהילה

תיירות

חקלאות

תיירות- מצגת מקוצרת

המאפיינים העיקריים של ענף התיירות במרחב שקמה

מאפייני הפעילות התיירותית במרחב:

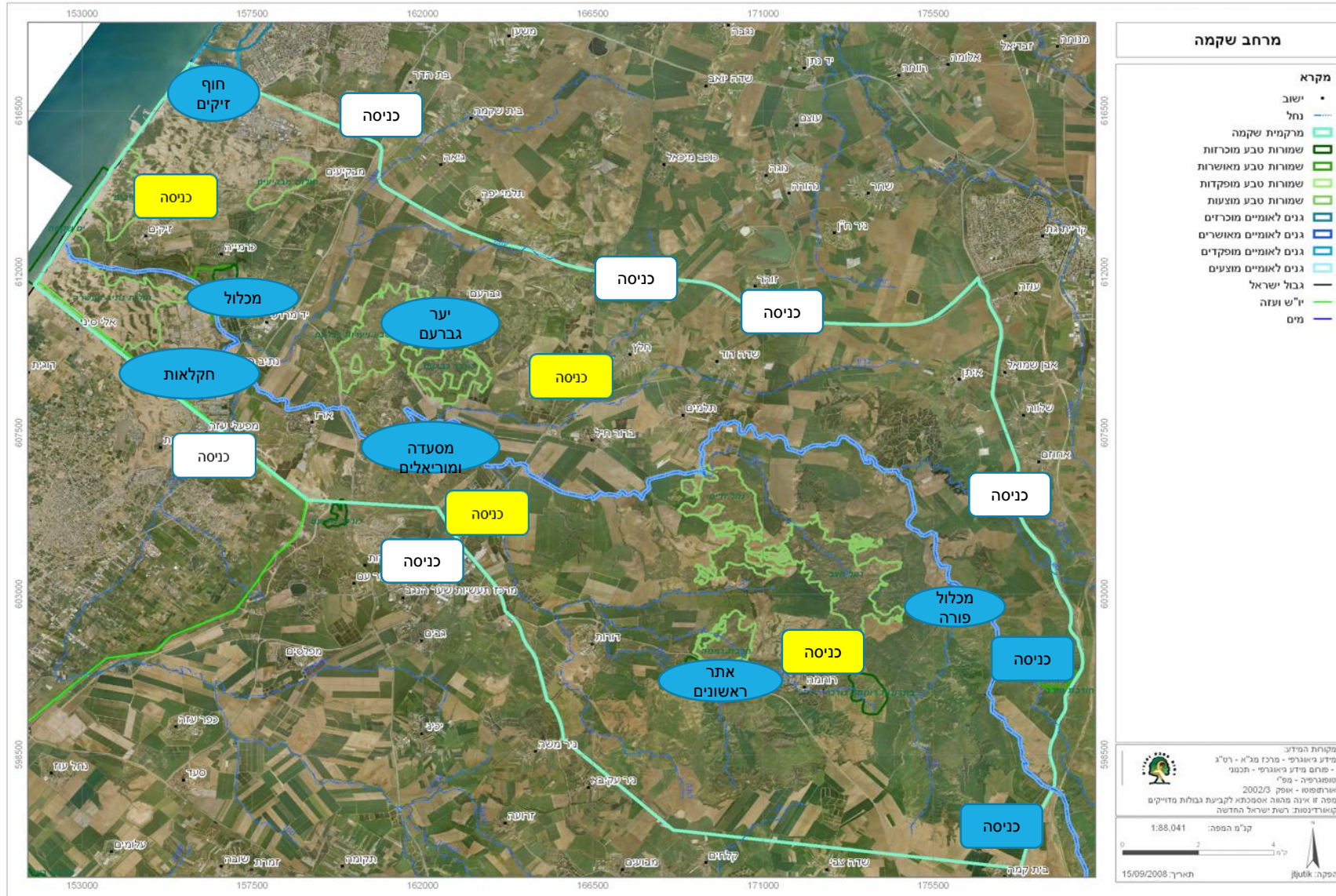
- תיירות עונתית בעיקר בחורף.
- לפי אומדן של הרט"ג יש מאות אלפים של מבקרים רובם "בדרום אדום".
- טיולי טבע (שמורות וגנים, חופים, מוקדים וחניוני יום)
- אירוח כפרי בעיקר הסעדה
- שרותי דרך
- אטרקציות תיירותיות בתחום הישובים (חנויות לממכר תוצרת חקלאית, גלריות, מוקדי בילוי למשפחות וילדים וכד')
- אירועים ייחודיים
- טיולי שטח – קיים התנגשות בין מטיילי השטח (ובעיקר טרקטורנים) לבין החקלאים וצרכי הגנת הטבע

אירועים תיירותיים מרכזיים במרחב:

- פסטיבל "דרום-אדום"
- פסטיבל כדורים פורחים הפארק אשכול

פילוח העוסקים בתיירות:

- במרחב כ- 40 עסקים תיירותיים (כ-160 עובדים מתוך כ-6,000 מועסקים, 1.5%)
- רוב העסקים אינם נשענים על המרחב
- רוב העסקים אינם חקלאיים
- החלטת הועדה המחוזית דרום לשילוב פל"ח (2015) לא שינתה משמעותית את המגמה

שערים על פי התמ"מ
משרתים את המרחב ככניסות
ישירות (מכבישים ראשיים)

שערים על פי התמ"מ

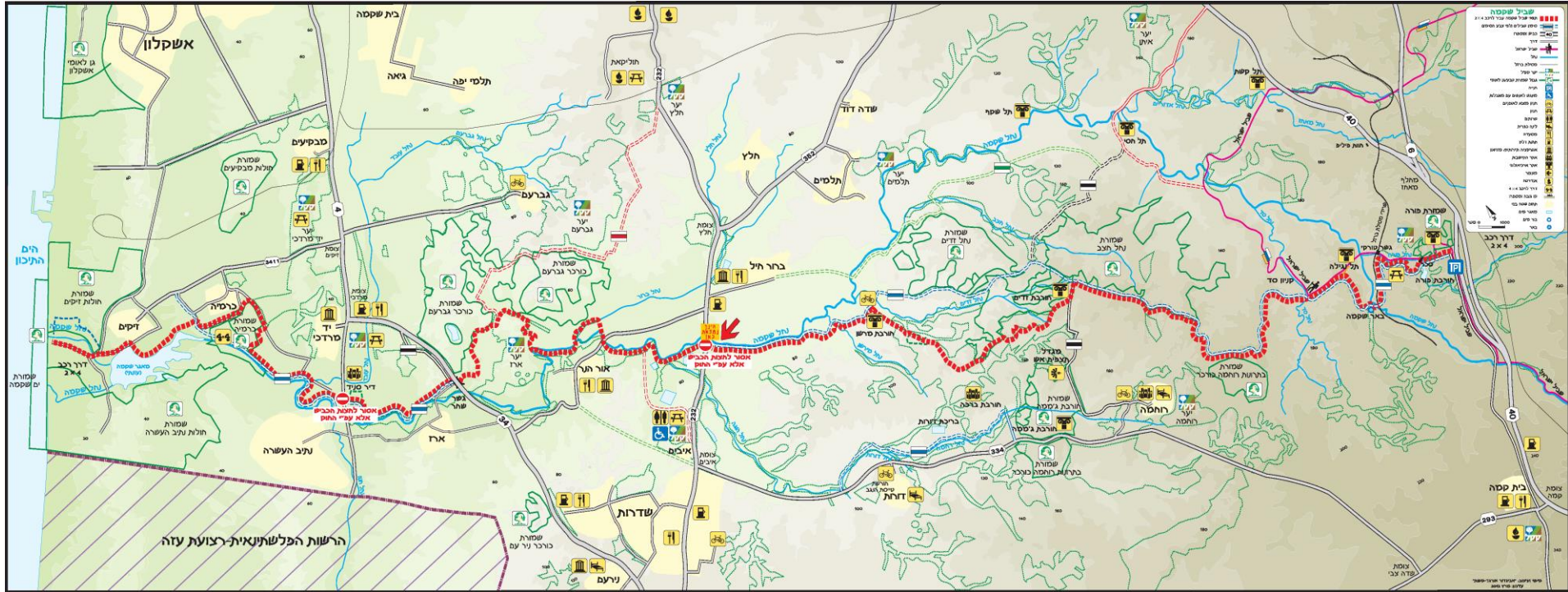
כניסה

אינם משרתים את המרחב

כשערי כניסה באופן ישיר

שערים מוצעים
לכניסה ישירה למרחב

שביל נחל שקמה

אורך השביל: כ-60 ק"מ

נגישות: כניסה במזרח משמורת פורה, ממערב מזיקים. נגישות מכל כביש אורכי אך לא תמיד השביל מסומן.

אפיון השביל: השביל מתמזג עם המרחב בנוף המשתנה מנוף בתרונות ועד לחוף הים. אתרים מינוריים לאורכו.

חוזקות: השביל משמש כ"עמוד שדרה" לכל המרחב ומאפשר מגע בלתי אמצעי עם הנוף הייחודי. הנוף לאורך השביל משתנה בהתאם לאזור ולעונה. מתאים לטיולי משפחות.

חולשות: השביל נדרש לתחזוקה מתמדת, אינו עביר בכל העונות לרכבים שאינם רכב שטח. בחלקים ארוכים ללא נקודות עניין משמעותיות.

פסטיבל "דרום אדום"

אור הנר

- משך: 5 שבועות
 - מבקרים: מעל 100,000 מבקרים (בפורה בלבד נספרו 2,500 רכבים)*
 - מיקום: רוב אירועי דרום אדום מתקיימים מדרום למרחב השקמה.
- יש למנף את משך השהות לביקורים נוספים במרחב על מנת לחוות את העונות הנוספות במרחב.

* על פי נתוני רט"ג

תיירות- מצגת מקוצרת

תובנות עיקריות - לקראת שולחנות עגולים

מרחב ביוספרי:

- הגדרת המרחב בהיבט התיירותי
- מיתוג האזור כמוצר תיירותי ייחודי.

תיירות במרחב:

- הרחבת עונות הביקור באזור (לא רק דרום אדום) על ידי הדגשת הייחודיות של האזור המאופיין.
- הגדלת כמות אתרי הביקור
- אופי התיור (כרגע מתאים בעיקר לטיולי שטח ואקסטרים)
- בשל הקרבה למרכז, המרחב לא מתאים ללינה למעט לינה מיוחדת כגון חוות צביקה

ניהול תיירות:

- כרגע אין ניהול אזורי (עמותת תיירות השקמה – בשור פועלת באופן מצומצם)
- נדרש הגברת הזהות של התיירנים למרחב
- שיתוף פעולה בין התיירנים במרחב

סקר מצב קיים

תכנון וניהול מרחבי

אקולוגיה, טבע ונוף

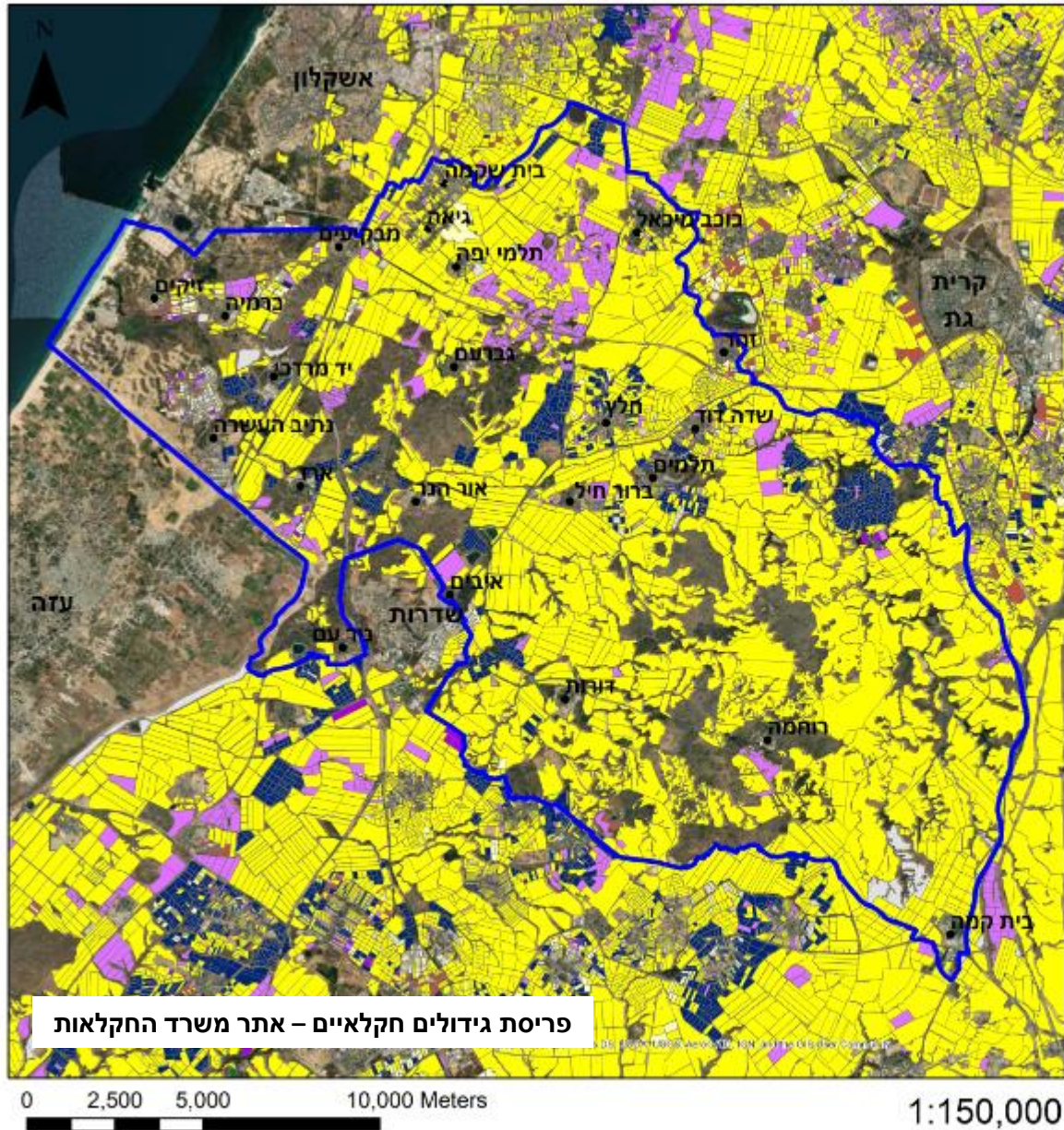
חינוך וקהילה

תיירות

חקלאות

פריסת גידולים חקלאיים עיקריים במרחב:

- מקרא**
- תחום שיפוט מרחב שקמה
 - קטגורית גידול
 - גד"ש וירקות בשטח פתוח
 - הדרים
 - ירקות בכיסוי
 - לא מעובד
 - מטעים
 - מטעים בכיסוי
 - פרחים
 - שונות

גד"ש

מטעים
הדרים

חממות ובתי רשת

- החקלאות במרחב שקמה מהווה מרכיב מרכזי באפיון המרחב ככפרי-חקלאי.
- שטחי החקלאות במרחב שקמה, לרבות גידולי השדה והמטעים, מהווים גושים גדולים ורציפים.
- במרחב שקמה מתרחבת המגמה של מעבר לגידולי שלחין וזאת בעקבות הגדלת מקורות המים והובלתם לאזור.
- אחוז המועסקים בחקלאות בשנים האחרונות (2014-2018) בנפת אשקלון (1.4-1.7%) נמוך בהשוואה לאחוז המועסקים בעבר (2008) במועצות האזוריות במרחב שקמה (4.8-9.1%).
- כמות המועסקים בחקלאות במרחב שקמה נמצאת בשנים האחרונות במגמה מעורבת וניתן לייחס זאת לגורמים שונים המשפיעים על המועסקים במרחב כגון: יציבות ביטחונית, שינויי אקלים ועוד.
- ענף החקלאות הינו מרכזי במרחב שקמה ומשתרע על פני שטחים נרחבים. מאידך, אחוז המועסקים בו מועט.

ריכוז אמירות מהשטח (חקלאים ומרכזי ועדות חקלאיות)

מרחב ביוספרי:

"לאפשר לעם ישראל לחוות את השטחים הפתוחים הקרובים למרכז הארץ והייחודיות של חוויות החקלאות בשטחי החיטה".

"מי שעוסק בחקלאות באזור חייב להיות תושב המקום"

לתושב קיימת מחויבות ותחושת שייכות למקום ולאזור, אכפתיות והסתכלות ארוכת טווח (כמו שימור קרקע), מעבר לרווח הכלכלי. זאת לעומת יזמים שזוכים במכרז בעלות על קרקע חקלאית, שלא רואים שום דבר מלבד הרווח הכספי מהחקלאות (עימות עקרוני עם מינהל מקרקעי ישראל).

ריכוז אמירות מהשטח (חקלאים ומרכזי ועדות חקלאיות): המשך

איומים במרחב:

- ☐ **חשיבות קיום ושמירה על החקלאות בתפקוד ושמירה על הצביון הכפרי והחקלאי של האזור**
- ☐ **פיתוח עירוני** (בעיקר מכביש 232 לכביש 4 כולל גבעות כורכר אור הנר ואזור אשקלון). כל עוד הפיתוח מוסדר ומתוכנן, הנושא פחות מאיים.
- ☐ **קונפליקט חקלאות – מבקרים בפארק - חציית שדות חקלאיים (טרקטורונים), קטיפת פירות ותוצרת חקלאית, השחתת ציוד חקלאי (שבירת צינורות מערכות השקיה).**

ריכוז אמירות מהשטח (חקלאים ומרכזי ועדות חקלאיות): המשך

ממשק עם הגופים הירוקים:

- ☐ **חוסר הבנה מצד הגופים הירוקים לצרכי החקלאים.** לדוגמא: ריפוד דרכי כורכר על ידי קק"ל מגבירה את הנגישות של כלי רכב רבים מסוגים שונים שמהווים מטרד וגורמים לנזקים סביבתיים וכלכליים לשדות.
- ☐ **לא ברורה חלוקת האחריות מנזקי חיות בר.** החקלאים סובלים מאד מנזקי חיות בר ונאלצים לבצע פעולות שונות המהוות מעמסה כלכלית.

תיירות:

- ☐ **החקלאים מבינים את הצורך בתיירות ופיתוח האזור מאידך, ה"תיירים" גורם מפריע ועול על החקלאי, ללא תועלת כלכלית מספקת.** לדבריהם, לא קם אף עסק שנשען על תיירות בכלל גם לא בתקופת דרום אדום בפרט
- ☐ **פיתוח האזור חייב לכלול אמצעים וכלים להסדרת התיירות במרחב, כגון:** שבילים מוסדרים שרק בהם מותר לטייל, מניעת כניסה לשטחים חקלאים, הקמת חניונים מסודרים (למניעת פיקניקים בשטח) ופיקוח הדוק בשטח (לדוגמא, פיקוח ואכיפה מוגברים הנערכים ב"ארץ פלגי מים" בגליל העליון).

תובנות עיקריות - לקראת שולחנות עגולים

- **מרחב ביוספרי:** מהן התועלות של המרחב לחקלאים והחקלאות בהקשר של חקלאות- תיירות- טבע? איך שומרים על צביון המרחב ככפרי –חקלאי ביחד עם עקרונות המרחב הביוספרי?
- כיצד יראה **עתיד החקלאות במרחב?** סוג הגידולים, השקיה, דור המשך, בעלות על הקרקע, השפעות סביבתיות, ממשק עם בעלי עניין במרחב, תיירים ועוד.
- **השפעת הפיתוח העירוני במרחב וגבולותיו על שטחי החקלאות.**
- **ממשק חקלאות – סביבה:** שיפור ממשק העבודה בין גורמי הסביבה והחקלאים על מנת למתן ולצמצם השפעות סביבתיות וקונפליקטים בשדות החקלאיים.
- **ממשק חקלאות – תיירות:** כיצד ניתן למתן השפעת המבקרים באזור (במיוחד בתקופת שיא) על השדות החקלאים והתוצרת החקלאית. נדרשים כלים יישומיים להסדרת הנושא.
- **קשיים והזדמנויות:** המצב הבטחוני מערים קשיים מיוחדים בפעילות החקלאית מאידך, משבר הקורונה מהווה הזדמנות להכרה בחקלאות במרחב, כבסיס לחיזוק הביטחון התזונתי של ישראל.

סיכום והצעה להמשך

תכנון וניהול מרחבי

אקולוגיה, טבע ונוף

חינוך וקהילה

תיירות

חקלאות

היום

קיומה של תשתית תכנונית-ניהולית
(תמ"מ 4 / 14 / 43):

- תכנית סטאטוטורית
- מנהלת הפארק

קידום ופיתוח הפארק בתחומים שונים
על ידי הגופים השותפים (טיילות, טבע
ואקולוגיה, נחלים, חינוך ועוד)

רשות ניקוז כזרוע המנהלת לפרוייקטים
של תכנון וביצוע.

ניהול הפארק על
בסיס עקרונות
המרחב הביוספרי

מחר

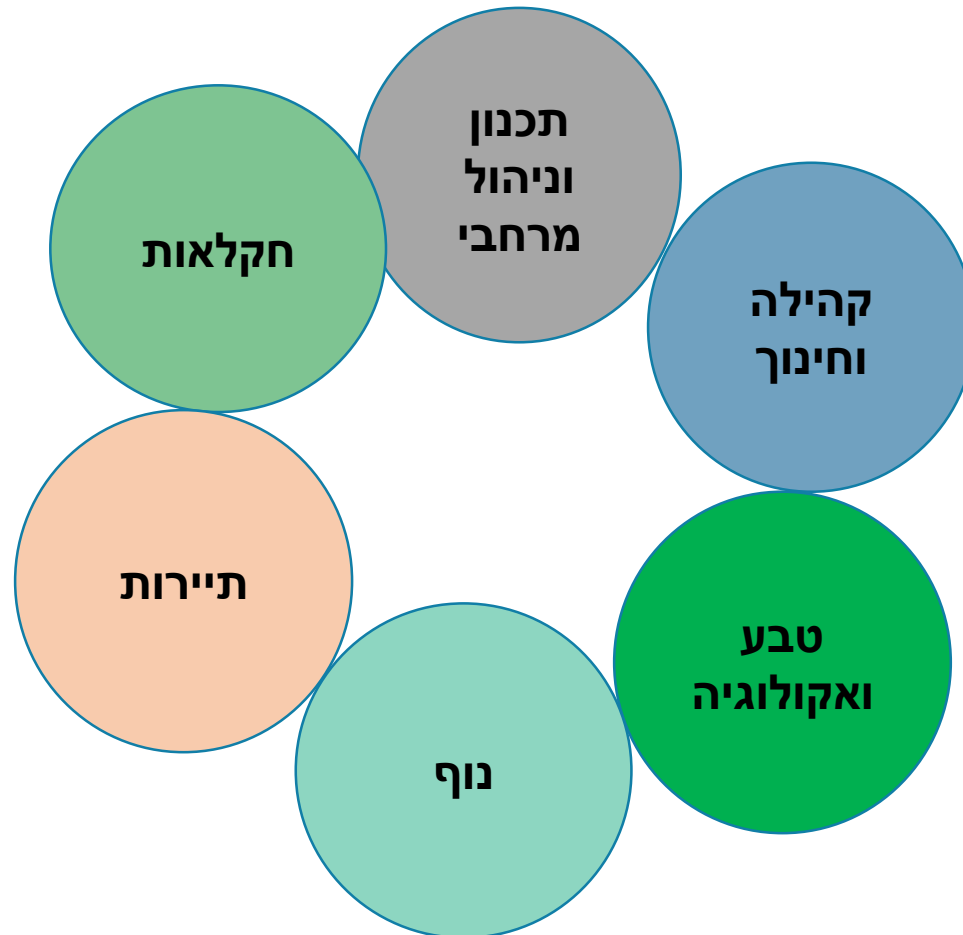
תכניות פעולה:

- חקלאות
- תיירות
- אקולוגיה ונוף
- קהילה וחינוך

חיזוק והרחבת הרשת הניהולית
(רשת משוכללת)

הטמעת תהליכי שיתוף ציבור
ומעורבות קהילתית

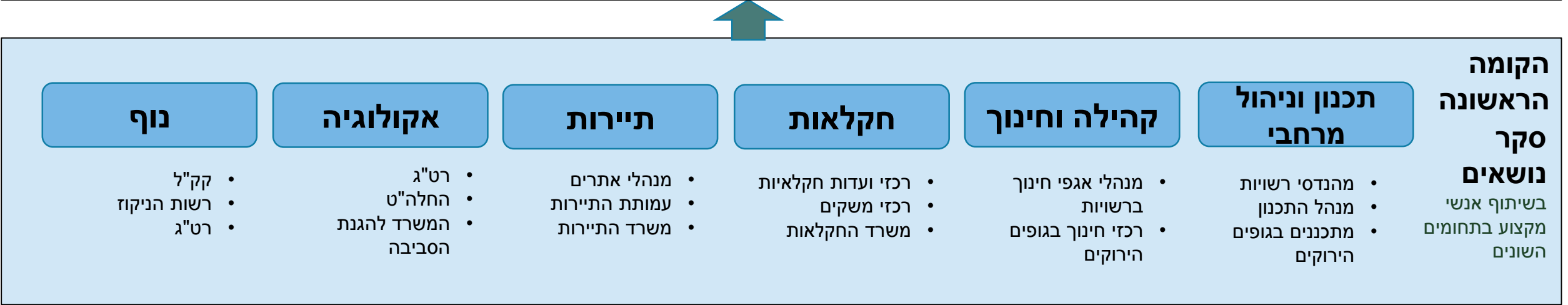
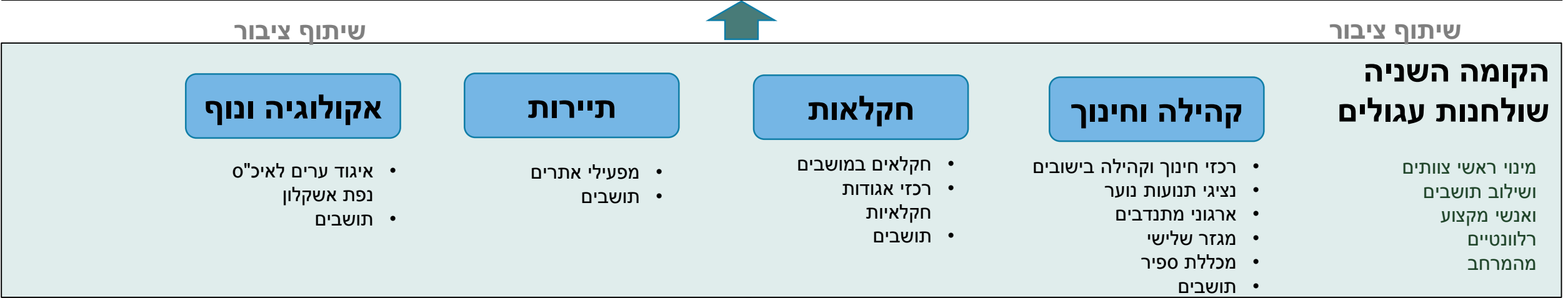
פארק שקמה ביוספרי | ממשקי פעולה

דוגמאות לממשקי פעולה שעלו מהסקר:

- תפיסת הניהול והתחזוקה של הפארק
- אתגר השמירה על השטחים הפתוחים והחקלאיים בטווח הארוך
- פארק שקמה בתודעה של בני המקום והציבור הישראלי
- הסדרה וניהול ממשק תיירות-חקלאות-טבע ואקולוגיה
- הפארק כעוגן לשיתופי פעולה בין הרשויות המקומיות במרחב

תכניות פעולה

תהליך העבודה: אבני הדרך ולו"ז

שלב	משימות עיקריות	לו"ז
1	היערכות והתארגנות	בוצע
2	לימוד המצב הקיים, אבחון סוגיות וצרכים, גיבוש קבוצות עבודה נושאיות	לקראת סיום
3	גיבוש ערכי הליבה, האופי, ההתנהלות והניהול הרצויים במרחב	כחודשיים-שלושה (משוער)
4	גיבוש טיוטת תכנית לקידום ופיתוח	
5	עיבוד התכנית, קבלת התייחסויות ומסמך מסכם	
6	הצגה וחשיפת התכנית והיערכות ליישום	

* שלבים 7 ו- 8 : אופציונלי

סיכום והצעה להמשך- מצגת מקוצרת